János két kézre kapta a fészi nyelit. Osztáng! Most ugy odacsap ennek a rönknek, hogy a főd es kétfelé hasad alatta, mint érött deblec.

Hehőgött utánna. Elkapta a fejit. Met jókora darab forgácsot nyesött le. A forgács vissza pergett, elinalt a szitálló essőbe. Szinte érte — azt látta János — a szin gerendáját. Kisiklott. Bugott-zugott mint száz cserebogár.

Repült, repült a fadarab. Amikor leesött, sikótani kezdött esmég az asszon a kutkávája mellett.

Eleddég kuporudott a tekenyő előtt a lábaujjahegyin. A repüllő fadarab a derekára puffant. Biza a mérges meginoga s belé hemgeredett a tésztás tekenyőbe. A vizbe. De ugy, hogy a fejivel beléturt a ragadós vakarékba.

Akkorát kacagott János, hogy a tyukpajtából es kinyargalt minden. Még a vak kakas es pergett esszevissza, mint fiatal korába.

Marika kikelt valahogy a tekenyőből. Az embör odajött. Leszedte a vakarékot megsáppadt arcáról, szemiről s az orráról. Fojvást kacagott a cudar.

Még a nyitva vót inge közibe es jutott a tésztás feredőből Marikának. De hogy János odavájt, a kezire vert:

— Férre medve! — sugta lihögve.

A mejjecskéje azér rengett a besső jókedvtől. Osztáng tám János kacagássától es.

... A vak kakas elült azután. Marika menyecske dudolva vette bé a kenyeret s oda hallgatott Jánosnak a szin felé. Aszongya az embör:

— Vajjon hónapes esse még az esső?

Bo-Sin Endre.

Petőfi utolsó vacsorája.

Sok szó hangzott már el Petőfi utolsó óráiról. Az *Ellenzék* 1911 május 27-iki (118.) számában egy teljesen megbizható szemtanu, az akkor még 87 éves özv. *Duka* Jánosné elbeszélése alapján megirtam „Petőfi utolsó éjszakájá"-nak történetét, melyről eddig a következőket tudtuk:

Gracza György: „A magyar szabadságharc "története" c. müvében (V. köt. 1881—82. l.) ezeket irja: „Székelykereszturon megháltak. Petőfi egy odavaló birtokos, Varga Zsigmond vendégszerető házában kapott éjjeli szállást. Másnap (julius 21-én) a reggelinél a család viruló leánya, a bájos Rózsika fölkérte Petőfit, szavalná el valamelyik költeményét. Petőfi egy pillanatig elmereng s aztán csodálatos előérzet hatása alatt épp az „Egy gondolat bánt engemet" cimü költeményének a szavalásához fog. Megrázó erővel zeng beszédes ajkairól az örökszép rapszódia: Ott essem én . . . stb. A leányka mélázó figyelemmel tekint a költőre. Minő csodálatos vágy, milyen hősi óhaj! Hátha beteljesedik. Petőfi szivélyesen elbucsuzik, aztán tovább megy Segesvár felé: a harcmezőre."

Tartalmilag ugyanezt irja dr. *Ferenczi* Zoltán Petőfi életrajzában (III. köt. 366—69. l.), de megtoldja ezzel: „A boldog leányka a költő elutazása után nemzetiszinü szalaggal átköti a kávés csészét, melyből a költő reggelizett s ereklyéi közé teszi el. Hat óra táján indult el (Székelykereszturról), hogy Uj-Székelen csatlakozzék Bemhez; de már ez utban van Segesvár felé."

Még szinesebb, költőibb eme jelenetnek az a leirása, amelyet *Pekár* Gyula ad „Az utolsó reggel" cimen a Petőfi-Album 90—92. lapjain. Hosszas volna azt idézni, de jellemzésül megemlitem, Pekár azt is tudja, hogy Rózsika megkérdezte:

— Őrnagy ur, izlett-e a kávé?

— Nagyon izlett kisasszony, köszönöm.

„Varga Zsigmond uram a fejét csóválja, véletlenül épen a falon ketyegő órára pillant: pont félhat van. Petőfi szaval. E percben a távolból bömbölő dörrenés riad. Mi az? Petőfi rajongó mosollyal fordul meg s az üvegen át merészen mutat a völgy felé: „Ott . . . ott essem el én . . ."

Mindhárman ugy irják le, hogy Petőfi utolsó éjszakáját Varga Zsigmondnál töltötte s ehhez füzik a julius 31-iki reggel eseményeit. Megirtam, hogy ez tévedés, mert Petőfi Sándor 1849 jul. 30-án Székelykereszturon nem volt éjjeli szálláson Varga Zsigmondnál, hanem csak ott vacsorált. Megirtam, hogy Petőfi este tizenegy órakor eltávozott Varga Zsigmondtól s felkereste a tiszteket a régi Konrád-féle ház helyén volt korcsmában, ahol a tisztek óriási éljenzéssel fogadták. Petőfi aztán a rövid éj hátralévő részében mulatott a tisztekkel, de inkább beszélgettek, mint ittak. Petőfi énekelt, szavalt s köszöntőket mondott. Innen indult Petőfi a tisztekkel utolsó utjára julius 31-én reggel 3 óra felé.

Mikor ezeket irtam, nem ismertem még id. Varga Zsigmondnak alábbi levelét, mely leirja Petőfi utolsó vacsoráját. E levelet néhai Gyárfás Endrétől kértem el a székelykereszturi unitárius főgimnázium történelmi muzeuma számára. A levél szószerinti tartalma a következő:

„Méltóságos Gyárfás Endre urnak tisztelettel Gernyeszeg, up. Sáromberke. Méltóságos Ur! Két év óta áll a halhatatlan szellem érc szobra Segesvárt. E rövid két év alatt száz meg száz alakban variálva jelentek meg különböző lapokban és folyóiratokban a nagy költőről cikkek, melyeknek legnagyobbrésze az utolsó napjaira s különösen az utolsó estéjére vonatkoztak. Sok volt a cikkekben a szellem, de annál kevesebb valódiság.

Nem akartam s most sem akarok ellentmondani az iróknak, de miután több oldalról kéréssel fordultak hozzám, hogy mondanám el az est lefolyását ugy, amint az valójában történt, mintegy kényszeritve érzem magamat azt ugy leirni, amint boldogult jó apámtól és testvéreimtől több alkalommal elbeszélni hallottam.

Sajnálom, hogy éppen akkor nem lehettem hon, de én is, mint minden hazátszerető, szabadságért lelkesülő ifju, ott voltam a táborban, mindazonáltal saját szemeimmel látva — sem mondhatnám el hivebben, mint az édesapám szavai után.

1849 julius 30-án érkezett Bem tábornok kis táborával Székely-Kereszturra s édes apámhoz a tisztek közül többen szálltak be s köztük Zejk Domokos is. Később hire szaladt, hogy Petőfi is megérkezett s fent van a piactéren. Erre a hirre édes apám rögtön felsietett a piacra s ott a Novák Antal kereskedése előtt, másokkal együtt beszélgetve megtalálta Petőfit, kit meghivott vacsorára bivalytejes puliszkára. Ő a meghivást szivesen és örömmel fogadta el. Nyolc órakor már javában folyt a vacsora, melyen többen vettek részt, jelen volt a polgári elemből a kivégzett Gálfi Mihály is.

Vacsora után, mely igen jó hangulatban folyt le, kimentek a kertbe s ott letelepedve a padokra, igen vidám társalgás közt csakhamar énekre gyujtottak. (Bolyai Gergelyné rokonom és testvérem Róza, igen kellemes, szép hanggal rendelkeztek). „A virágnak megtiltani nem lehet" cimü dallal nyitva meg. Ilyen hangulatban maradt a kedves társaság 12 óráig. Tizenkét órakor mindenki távozott szállására. Bucsu-

záskor megigérte Petőfi, hogyha a harc szerencsés kimenetelü lesz, vissza fog térni.

Nem tért vissza, de szelleme ott maradt a szivekben.

Vacsora alatt Petőfi egy zöld, aranyozott poharat használt. Ez a pohár ma is birtokomban van, bár nem ép állapotban. Meg is akartam tartani, hogy maradjon ivadékról-ivadékra, de fiammal megbeszélgetve a dolgot, ugy határoztuk el, hogy jobb, ha felküldjük a kolozsvári ereklye-muzeumba, mert ugylátszik, hogy idegen jószággal helyettesitik.

Ime röviden és szárazon elmondva, ez a való, sem több, sem kevesebb.

Ezen körülményt azért irtam meg Méltóságodnak, mivel azon birtok, hol az utolsó vacsora történt, jelenleg a Méltóságos ur kizárólagos tulajdona 's hiszem és óhajtom, hogy gyermekeinek unokái is büszkén vallhassák tulajdonuknak. Maradok Méltóságodnak Fiatfalva, 1899 augusztus 21-én igaz, őszinte tisztelettel id. Varga Zsigmond".

Id. Varga Zsigmondot mindenki a becsületesség megtestesitőjének ismerte és tartotta. Amit tehát ő mondott, vagy irt, az az utolsó szóig valóságnak vehető.

Fenti levél teljesen megbizható adatai semmiben sem mondanak ellent azoknak, amiket *„Petőfi utolsó éjszakája"* cimen megirtam, sőt megerősitenek különösen két dologban:

1. Hogy Petőfi Bem után érkezett meg Székelykeresztúrra és pedig julius 30-án délután 3—4 óra tájban.

2. Hogy Petőfi nem töltötte Varga Zsigmondéknál az éjszakát, hanem a társasággal együtt 12 órakor ő is eltávozott s bucsuzáskor megigérte a házigazdának, hogyha a harc szerencsés kimenetelü lesz, akkor vissza fog térni.

Midőn id. Varga Zsigmond fenti levele végérvényesen eldönti, hogy Petőfi az utolsó éjszakán nem aludt náluk, egyben bizonyossá teszi azt is, hogy mindaz, amiket Gracza György, dr. Ferenczi Zoltán és Pekár Gyula ide vonatkozóan irnak az utolsó éjszakáról s reggelről, az, az elsőtől az utolsó betüig nem egyéb mesés kiszinezésnél, költői illuziónál. Tisztán látszik Gracza Györgynek és Ferenczi Zoltánnak nagy részben közös forrása. Távol a helyszinétől nem ismerhették kellően a viszonyokat s forrásaik felett a kivánt szigoru kritikát nem gyakorolhatták.

Mese, illuzió, szinezés értékek a maguk helyén, azonban e kérdésnél feladatunk tisztán csak a valóság, az igazság megállapitása lehet. Ezt kivánja Petőfi egyénisége is, aki maga is az igazságnak rajongója volt. Petőfi alakja különben itt az igazság kideritésével nemhogy veszitene, hanem ha egyáltalán még emelkedhetik magasabbra is, mint ahogyan él a magyar nép szivében, akkor még sokat nyer Petőfi, mert megállapitásaimból bizonyossá lett, hogy a szilajlelkü Petőfi a szomszédságban tudva az ellenséget, nem tért puha párnák közé pihenni sem Vargáéknál, sem máshol. Nem! Petőfi, amint leirtam, utolsó vacsorája után is azt a szent kötelességét teljesitette, amely a szabadságharcban már két év óta össze volt forrva lelkével; lelkesitett s lángszavával gyujtott a szabadság dicső küzdelmeire.

Szentmártoni Kálmán.

Csonka Magyarország — nem ország
Egész Magyarország — menyország!

FINITA.

Emlékezz vissza minden dalra.

Mikor még én daloltam néked,
Végy elő minden régi képet,
És fösd magadnak fiatalra,
Emlékezz vissza minden dalra.

Emlékezz vissza minden szóra.

Titokzatos szép régi álmom,
A sápadt fehér keskeny számon, —
És vond bús emlék takaróba,
Emlékezz vissza minden szóra.

Emlékezz vissza minden könnyre

Levendulás kopott fiókba,
Temess el engem halvány csókba,
Felsiró drága örök csöndbe,
Emlékezz vissza minden könnyre.

Aztán feledj el mindörökre.

Forgách Iván.

CSAK IROM NÉKED A SOK LEVELET.

Csak irom néked a sok levelet:
S ha egynek-egynek végihez érek,
nevetek
magamon, hogy újra gyermek lettem:
elsőszerelmes, halk diákfiú,
akiben itt, most kezdi dalait
— szonetjeit — az elhagyott Falu:
az elfelejtett szalmafedeles
ház, a tiszta nyiltszemü ablak . . .
Mi lett belőlem . . .? Muskátli . . . ákác,
s leánder a téglatornácon
Visszasiratlak . . .?!

Csak irom néked a sok levelet!
Sok furcsa szó: szép régies beszéd
kellenek neked,
miket oly régen elfelejtve már
óillatú, urnás agyamból
szedegetek
elő a kedvedért, hogy lásd, hogy érezd:
Több vagy nekem már, mint a megtanult
s a régi házban elszenderült ének . . .!

Csak irom néked a sok levelet!
Ujra tanultam őszintén dalolni,
a szivem a számra bizonyságul hozni:
— szeretlek — !
S nem elkerülni minden szót, mi szép
és eltesteni legszebbik szinét,
Igazát a reádrobbant vágynak;
— Készen áll a vőlegényi gályám.
Jöjj! Túl a tón cipruserdők várnak . . .! —

Csak irom néked a sok levelet!
De egyet is a sok közül — ne fájjon! —
Szé 'enék küldeni neked . . .!

Lőrincz János.